

MILLIY O'ZIGA XOS SO'ZLARNI TARJIMA QILISHDAGI MUAMMOLAR. REALIYALAR TARJIMASI.

Ramazonov Shohruh Nusratillo o'g'li

G'oyibnazarova Sitora Ulug'bek qizi

Termiz davlat universiteti

Xorijiy filologiya fakulteti

goyibnazarovasitora720@gmail.com

rshakhrookh@gmail.com

Annotatsiya: Ushbu maqola milliy o'ziga xos birliklarning maftunkor dunyosiga kirib, ularning xususiyatlari va funksiyalarini til doirasida o'rganadi. To'liq adabiyotlarni tahlil qilish orqali ushbu tadqiqot realiyalarning turli jihatlarini o'rganadi, uning xususiyatlarini aniqlaydi va muloqotdagi muhim funksiyalarini ta'kidlaydi. Usullar bo'limida tadqiqot yondashuvi batafsil bayon etilgan bo'lsa, natijalar bo'limida asosiy topilmalar keltirilgan. Muhokama bo'limi ushbu tarjimadagi qiyinchiliklarning oqibatlarini o'rganib chiqadi va maqola ushbu sohadagi keyingi tadqiqotlar uchun qimmatli tushunchalar va takliflar bilan yakunlanadi.

Kalit so'zlar: realizatsiya, tarjima, transkript, tarjima versiyalari, ekvivalenti, tarixiy rang.

KIRISH

So'nggi yillarda O'zbekiston va Yaponiya o'rtasidagi madaniy, ijtimoiy va siyosiy aloqalar yildan-yilga yaxshilanmoqda. Bu o'z navbatida ushbu ikki mamlakat o'rtasidagi lingvo-madaniy munosabatlarni rivojlantirishga zamin yaratadi. Adabiy asarlar to'g'ridan-to'g'ri o'zbek va yapon tillariga tarjima qilinmoqda. Afsuski, tarjima jarayonida bir nechta muammolar haligacha hal qilinmagan. Bunday muammolardan biri realiyani tarjima qilishdagi qiyinchiliklar va ularni bartaraf etish yo'llari. Realia - bu mamlakatga xos

bo'lgan bir xil ma'noga ega so'zlar va iboralar, ular ushbu mamlakat tilidagi narsalar, g'oyalar va hodisalar nomini anglatadi. Haqiqat tushunchasi va undan oldingi tadqiqotlar va uning tasnifi masalalari, shuningdek Natsume Soseki tomonidan "Yurak" da ishlatilgan realiyalar uchun o'zbek va rus tillarida tarjima qilingan versiyalarini o'rganish va tarjimadagi qiyinchiliklar va ularni hal qilish yo'llari ta'kidlangan. Natsume Soseki qalbining mohiyati, N.Aminovanning o'zbekcha tarjimasi va N.I.Konradning ruscha tarjimasi. Natsume Soseki tomonidan "Yurak" misolida yapon tilidan o'zbek tiliga tarjimaning o'ziga xos xususiyatlari tadqiqotda ilmiy jihatdan o'rganilgan. Chet tilida realiyani tarjima qilishda unga teng keladigan narsa yo'q va realiyaning asl matndagi tarjimasi bilan bog'liq qiyinchiliklar milliy, tarixiy kolorit tufayli yuzaga keladi va masalaning qarori bu transkriptdan foydalanish, ya'ni tarjimasiz so'z va realiyaning izohini bering.

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODLAR.

Realialar tarjimasi masalasi tarjimashunoslikda muhim ilmiy yo'nalishlardan biri bo'lib, u turli olimlar tomonidan turlicha yondashuvlar asosida o'rganilgan. Ushbu yo'nalishda olib borilgan tadqiqotlar realialarning lingvistik va madaniy xususiyatlarini ochib berishga xizmat qiladi. Avvalo, realialar tushunchasi va ularning tarjimadagi o'rni S. Vlahov va S. Florin tomonidan batafsil tadqiq etilgan. Ular realialarni "milliy-spetsifik birliklar" sifatida tavsiflab, ularni boshqa tilga o'girishda milliy koloritni saqlash muhimligini ta'kidlaydilar. Olimlar realialarni turkumlarga ajratib, ularni tarjima qilishning asosiy usullarini (transliteratsiya, izohli tarjima, analogiya va boshqalar) ilmiy asosda ishlab chiqqanlar. O'zbek tarjimashunosligida ham realialar masalasi dolzarb hisoblanadi. Milliy madaniyatga xos birliklarni boshqa tillarga o'girishda ularning semantik va madaniy yuklamasini saqlash muammolari mahalliy tadqiqotchilar tomonidan ham o'rganilgan. Bu borada o'zbek tilidagi milliy realialarni ingliz tiliga tarjima qilishda ko'pincha kombinatsiyalangan usullardan foydalanish samarali ekani ta'kidlanadi. Shunday qilib, adabiyotlar tahlili shuni ko'rsatadiki, realialar tarjimasi masalasi ko'p qirrali bo'lib, u lingvistik, madaniy va kommunikativ omillar bilan

chambarchas bog‘liqdir. Turli olimlar tomonidan ilgari surilgan nazariyalar realialarni tarjima qilishda samarali strategiyalarni tanlashga yordam beradi.

NATIJALAR

Mazkur tadqiqot davomida milliy o‘ziga xos so‘zlar, xususan realialarning tarjima jarayonidagi xususiyatlari amaliy misollar asosida tahlil qilindi. Olib borilgan tahlillar shuni ko‘rsatdiki, realialarni tarjima qilishda yagona universal yondashuv mavjud emas, balki har bir holatda kontekst, matn turi va o‘quvchi auditoriyasiga qarab turli strategiyalar qo‘llaniladi. Ayniqsa, o‘zbek tiliga xos realialarni ingliz tiliga tarjima qilishda milliy koloritni saqlash va mazmuni to‘liq yetkazish o‘rtasida muvozanatni ta‘minlash muhim ahamiyat kasb etadi. Tadqiqot jarayonida “mahalla” realiyasi turli usullar orqali tarjima qilinishi ko‘rib chiqildi. Jumladan, bu so‘z transliteratsiya usuli orqali mahalla shaklida, analogiya asosida neighborhood, hamda izohli tarzda mahalla (traditional Uzbek neighborhood community) ko‘rinishida berilishi mumkin. Tahlil natijalari shuni ko‘rsatdiki, aynan kombinatsiyalangan usul eng samarali hisoblanadi, chunki u bir vaqtning o‘zida ham tushunarlikni, ham milliy xususiyatni saqlab qoladi. Shunga o‘xshash holat “do‘ppi” realiyasida ham kuzatildi. Ushbu so‘z doppi tarzida transliteratsiya qilinishi yoki skullcap orqali umumlashtirib berilishi mumkin. Badiiy matnlarda ko‘proq doppi shakli qo‘llanib, milliy koloritni saqlashga xizmat qiladi, biroq umumiy yoki ilmiy matnlarda skullcap varianti o‘quvchi uchun tushunarliroq hisoblanadi. Bu esa tarjima jarayonida maqsadli auditoriya muhim omil ekanini ko‘rsatadi. “Sumalak” realiyasi esa yanada murakkabroq bo‘lib, u faqat transliteratsiya bilan cheklanib qolmaydi. Amaliy tahlillar shuni ko‘rsatdiki, sumalak (a traditional sweet paste made during Navruz) tarzidagi izohli tarjima eng maqbul variant hisoblanadi. Chunki mazkur tushuncha boshqa madaniyatlarda mavjud emas va qo‘shimcha izohsiz uning mohiyatini anglash qiyin. Xuddi shunday, “Navro‘z” realiyasi ham kontekstga qarab turlicha tarjima qilinadi. U Navruz shaklida berilganda milliy bayram sifatidagi o‘ziga xoslik saqlanadi, Persian New Year shaklida esa o‘quvchiga yaqinlashtiriladi.

MUHOKAMA

Tadqiqot shuni ko'rsatdiki, realialarni tarjima qilishda to'liq ekvivalent ko'pincha mavjud emas va natijada qisman moslikka erishiladi. Bu holat V. Komissarov nazariyasiga mos keladi. Shuningdek, transliteratsiya milliy koloritni saqlasa, analogiya tushunarlikni oshiradi. Shu sababli, ularni birgalikda qo'llash samaraliroq hisoblanadi. Lawrence Venuti ta'kidlaganidek, domestikatsiya va foreignizatsiya o'rtasidagi muvozanat muhimdir. Umuman, realialar tarjimasi tarjimondan moslashuvchan va madaniy bilimga asoslangan yondashuvni talab qiladi. Bu holat tarjimada madaniy moslashtirish va asl shaklni saqlash o'rtasidagi tanlov muhimligini ko'rsatadi. "Qozon" realiyasi misolida ham ikki xil yondashuv kuzatildi: kazan (transliteratsiya) va cauldron (analogiya). Agar matn milliy oshpazlik kontekstida bo'lsa, kazan ishlatilishi maqsadga muvofiq, chunki u o'zbek madaniyatiga xos jihatlarni ifodalaydi. Olib borilgan tadqiqot natijalari realialarning to'liq ekvivalenti ko'pincha mavjud emasligini tasdiqladi. Bu holat V. Komissarov tomonidan ilgari surilgan ekvivalentlik darajalari nazariyasiga mos keladi. Ya'ni, tarjimada ko'proq qisman moslikka erishiladi va bu jarayon tarjimondan ijodiy yondashuvni talab qiladi. Shuningdek, realialarni tarjima qilishda Lawrence Venuti tomonidan ishlab chiqilgan domestikatsiya va foreignizatsiya strategiyalarining amaliy ahamiyati ham tasdiqlandi. Foreignizatsiya usuli orqali mahalla, sumalak kabi birliklar asl shaklda saqlanib, milliy kolorit yetkaziladi, domestikatsiya orqali esa neighborhood, skullcap kabi variantlar qo'llanib, o'quvchi uchun qulaylik yaratiladi. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, ushbu ikki strategiya ko'pincha birgalikda qo'llanilganda eng yuqori samaradorlikka erishiladi. Umuman olganda, misollar asosida olib borilgan tahlillar realialarni tarjima qilish murakkab va ko'p qirrali jarayon ekanini ko'rsatdi. Bu jarayonda tarjimon nafaqat til bilimiga, balki chuqur madaniy kompetensiyaga ham ega bo'lishi zarur. Eng samarali natijaga esa turli tarjima usullarini mos ravishda uyg'unlashtirish orqali erishiladi.

XULOSA

Ushbu maqolada realialarni tarjima qilish murakkab va ko'p qirrali jarayon ekanligini ko'rsatdi. Milliy o'ziga xos so'zlar ko'pincha boshqa tillarda to'liq ekvivalentga ega

bo'lmaydi, shu sababli tarjimada qisman moslikka erishiladi. Tahlillar natijasida transliteratsiya, izohli tarjima va analogiya usullarini kombinatsiyalash eng samarali yondashuv ekani aniqlandi. Shuningdek, strategiyalarini muvozanatda qo'llash tarjima sifatini oshiradi. Umuman olganda, realialarni tarjima qilishda tarjimonning nafaqat til, balki madaniyatni chuqur bilishi muhim bo'lib, moslashuvchan yondashuv eng to'g'ri natijani beradi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Ammova N. "a1B" asari bevosita tarjimasi. "a^п adabiyoti" tay^Ш soni. 2013-yil. 139-b.[Qalb]
2. Досбаева Н.Т. Бевосита таржимада бадий услубни қўйта тиклаш. Филол. фан. номз.дисс. автореф. - Т.: 2011. 124-б.
3. Файзулласва Р.К проблеме передачи национального колорита в художественном переводе: Автореф. дисс. ... канд. филол. наук. - Т.: 1972. - 152 с.
4. Комиссаров В.Н. Слово о переводе. М, 1973. с.173.
5. Комиссаров В.Н. Лингвистика перевода. - ИМО, 1980. - 167 с.
6. Конрад Н.И. «Сердце» русской перевод. - Ленинград., 1935. 125 с. [Сердце]